

DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_43

УДК 343.98: 331.45

І. В. Богданюк,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач лабораторії інженерно-технічних, екологічних, військових досліджень та досліджень відео-, звукозапису ХНДІСЕ, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4782-9986>,
e-mail: bogdanyuk.hniise@gmail.com

В. Т. Чупрун,

завідувач сектору лабораторії інженерно-технічних, екологічних, військових досліджень та досліджень відео-, звукозапису ХНДІСЕ, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5879-0250>, e-mail: chvt5676@gmail.com

В. А. Устименко,

судовий експерт лабораторії інженерно-технічних, екологічних, військових досліджень та досліджень відео-, звукозапису ХНДІСЕ, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5369-3929>, e-mail: viktor_u47@ukr.net

М. Ю. Шипілов,

судовий експерт лабораторії інженерно-технічних, екологічних, військових досліджень та досліджень відео-, звукозапису ХНДІСЕ, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7633-7425>, e-mail: shmaxim75@gmail.com

В. Ф. Чернюк,

науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних, екологічних, військових досліджень та досліджень відео-, звукозапису ХНДІСЕ, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0264-868X>, e-mail: Vcernuk81@gmail.com

КОМПЛЕКСНІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРЯДКУ ВИКОРИСТАННЯ АВТОМОБІЛЬНОЇ ТА БРОНЕТАНКОВОЇ ТЕХНІКИ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

Зазначено, що розв'язання одного з основних завдань судових військових експертиз — визначення обставин, які призвели до настання тяжких наслідків (а саме: загибелі людей, втрати озброєння та військової техніки), потребує комплексу інженерно-технічних, криміналістичних, товарознавчих та інших експертних досліджень, пов'язаних у своїй основі з дослідженням порядку використання автомобільної та бронетанкової техніки військових формувань України.

Зуважено, що актуальність цієї публікації зумовлено дефіцитом науково-методичного забезпечення щодо комплексних судово-експертних

© І. В. Богданюк, В. Т. Чупрун,
В. А. Устименко, М. Ю. Шипілов,
В. Ф. Чернюк, 2020

досліджень, пов'язаних з дослідженням порядку використання автомобільної та бронетанкової техніки військових формувань України.

Наведено особливості комплексного з'ясування відповідності (невідповідності) порядку використання автомобільної та бронетанкової техніки військових формувань України визначеним вимогам як у повсякденній діяльності, так і під час виконання бойових (службово-бойових) завдань.

Ключові слова: *судова військова експертиза, комплексні судово-експертні дослідження, використання автомобільної та бронетанкової техніки.*

Постановка наукової проблеми. Набутий у Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса досвід проведення судових військових експертиз (далі — *СВЕ*) у частині виконання їх основного завдання — визначення обставин, які призвели до настання тяжких наслідків (а саме: загибелі людей, втрати озброєння та військової техніки), — свідчить, що часто їх розв'язання потребує додаткових експертних досліджень: інженерно-технічних, криміналістичних, товарознавчих тощо, які пов'язані у своїй основі з дослідженням порядку використання автомобільної та бронетанкової техніки (далі — *АБТТ*) військових формувань (далі — *ВФ*) України ¹. Практика судово-експертної діяльності за цим напрямом окреслила проблему комплексності визначення відповідності (невідповідності) порядку використання АБТТ ВФ України, які мають певні відмінності у своїй організаційно-штатній структурі, визначеним вимогам як у повсякденній діяльності, так і під час виконання бойових (службово-бойових) завдань. Також проблемним питанням є відсутність науково-методичного забезпечення (далі — *НМЗ*) судово-експертних досліджень, пов'язаних з комплексним визначенням відповідності (невідповідності) порядку використання АБТТ ВФ України. Отже, необхідність проведення комплексних судово-експертних досліджень порядку використання АБТТ ВФ України та відсутність відповідних науково-методичних розробок зумовлюють проблемність і актуальність цієї публікації.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням аналізу та напрямів удосконалення існуючих складних організаційно-технічних систем (до яких, безперечно, належить і система технічного забезпечення) у сучасних військових наукових публікаціях приділено значну увагу. Найбільш докладно зазначені питання розглянуто в наукових працях ², але в них не враховано особливості забезпечення оперативного застосування ВФ у разі надзвичайних подій різного походження.

¹ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Мініюсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 05.06.2020).

² Романченко І. С., Шуснік В. О. Погляди на розвиток системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України // *Наука і оборона*. 2007. № 4.

Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України визначено основні обов'язки військових посадових осіб щодо використання АБТТ ¹. Слід зазначити, що дія цього Статуту поширюється на військовослужбовців Служби зовнішньої розвідки України, Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Управління державної охорони України та інших утворених відповідно до законів України ВФ і органів спеціального призначення з правоохоронними функціями. Водночас у цьому нормативному документі не в повному обсязі відображено останні зміни у військовій справі, особливо це стосується визначення функціональних обов'язків нових посад.

Також положення щодо порядку використання АБТТ визначено у деяких нормативних документах відповідних ВФ України ². Під час розв'язання питань СВЕ, пов'язаних з порядком використання АБТТ, експерти постійно застосовують технічні описи й інструкції з експлуатації відповідної військової техніки та іншу технічну документацію. Маємо зазначити, що останнім часом, окрім статутних документів і технічної документації, фахівці дуже часто переглядають та оновлюють решту нормативних джерел.

Тому під час розв'язання питань СВЕ, пов'язаних з порядком використання АБТТ, судові експерти застосовують споріднені джерела:

С. 22—27 ; Кивлюк В. С. Погляди на формування та функціонування системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України//*Там само*. 2006. № 2. С. 22—25 ; Хазанович О. І. Система матеріально-технічного забезпечення: ретроспектива розвитку та напрями удосконалення//*Там само*. 2007. № 1. С. 53—57.

¹ Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: затв. Законом України від 24.03.1999 р. № 548-XIV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14> (дата звернення: 05.06.2020).

² Положення про організацію експлуатації бронетанкового озброєння та техніки, іншого майна номенклатури бронетанкової служби Національної гвардії України: затв. наказом МВС України від 19.12.2016 р. № 1313 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0059-17> (дата звернення: 05.06.2020) ; Інструкція про порядок використання автомобільної та бронетанкової техніки в Державній прикордонній службі України в мирний час: затв. наказом МВС України від 18.07.2017 р. № 595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0970-17> (дата звернення: 05.06.2020) ; Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Ч. II. Батальйон, рота. Ч. III. Взвод, відділення, екіпаж: затв. наказом командувача СВ ЗС України від 30.12.2016 р. № 605 (ч. II), від 25.05.2016 р. № 238 (ч. III). URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZLqCUA1Lfe992Lkb2kBP0zwwkh1h2do3/view> (ч. II), https://drive.google.com/file/d/1RNkUEy4Zx8OpCNisHV7gBl1Ydn1TuDf_/view (ч. III) (дата звернення: 05.06.2020) ; Положення з військових перевезень залізничним, морським, річковим та повітряним транспортом: затв. наказом МО України від 05.09.2013 р. № 595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1662-13> (дата звернення: 05.06.2020).

наприклад, довідник С. А. Євтюкова і Я. В. Васильєва з розслідування й експертизи дорожньо-транспортних пригод (далі — ДТП)¹, публікації А. В. Сараєва, Ю. А. Горба, С. В. Данця², у яких наведено методи дослідження ДТП з використанням сучасних автоматизованих засобів. Розглядаючи питання загальної теорії, методології та практики комплексних судово-експертних досліджень, застосовують положення, викладені у монографіях Е. Б. Сімакової-Єфремян³.

Поняття безпеки військової діяльності та вплив небезпечних і шкідливих факторів військової діяльності на результати виконання бойових (службово-бойових) завдань як у повсякденній діяльності, так і за надзвичайних обставин окреслено в навчальному посібнику колективу Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна під загальною редакцією О. П. Северина⁴. Проте, у посібнику наведено тільки загальні питання безпечного використання АБТТ у військових формуваннях.

Слід зазначити, що сьогодні наукових розробок, присвячених питанням методології, структури й організації комплексних досліджень у галузі СВЕ щодо визначення відповідності (невідповідності) порядку використання АБТТ ВФ України вимогам нормативних документів, не існує. Також до сьогодні відсутній науково обґрунтований методичний апарат, що дозволяв би враховувати під час експлуатації АБТТ характерні умови її використання під час виконання поставлених завдань⁵, особливо під час надзвичайних подій різного походження.

¹ Евтюков С. А., Васильев Я. В. Расследование и экспертиза дорожно-транспортных происшествий: моногр. Санкт-Петербург: Изд-во «ДНК», 2004. 280 с.

² Saraiev O. and Gorb Y. A Mathematical Model of the Braking Dynamics of a Car. SAE Technical Paper 2018-01-1893, 2018 ; Danez S., Saraiev O. Mathematical modeling of speed change of vehicles at emergency braking//*Technology audit and production reserves*. 2018. № 3/1 (41). Р. 22—28 ; Сараєв А. В., Данец С. В. Методы исследования дорожно-транспортных происшествий с использованием современных автоматизированных средств//*Наука и техника*. 2019. Т. 18. № 3. С. 256—264. URL: <https://doi.org/10.21122/2227-1031-2019-18-3-256-26> (дата звернення: 05.06.2019).

³ Сімакова-Єфремян Е. Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика: моногр. Харків: Право, 2016. 456 с. ; Її ж. Теорія і методологія комплексної експертизи контактно-слідової взаємодії об'єктів: моногр. Харків: Гриф, 2004. 176 с. ; Її ж. Загальна теорія судової експертизи як основа методології проведення комплексних судово-експертних досліджень//*Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 3 (46). С. 225—235.

⁴ Северин О. П., Богомаз В. М., Боренко М. В., Лоза В. Г., Крамар І. Є., Шаптала О. І. Охорона праці та безпека військової діяльності: навч. посіб./під заг. ред. О. П. Северина//Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. Дніпро, 2018. 208 с.

⁵ Шаша І. К., Іванченко А. О., Темніков В. О., Цебрюк І. В. Удосконалення тематичної моделі зміни технічного стану автобронетанкової техніки//*Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*: наук.-техн. журн. 2015. Вип. 4 (21).

Мета статті — з'ясувати особливості комплексних судово-експертних досліджень щодо відповідності (невідповідності) порядку використання АБТТ ВФ України визначеним нормам.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розвиток суспільства в усіх його проявах неможливо від'єднати від розвитку збройних формувань, які створено для його захисту. Водночас прискорення науково-технічного прогресу у військовій галузі неминуче супроводжується негативними проявами — збільшенням кількості жертв та поранень. Ця загрозлива тенденція спостерігається як під час ведення бойових дій, так і в мирній, повсякденній діяльності. При цьому під час здійснення військової діяльності все частіше мають місце аварії та катастрофи, що призводять до загибелі не тільки військовослужбовців, а й до жертв серед населення¹.

Військова служба є досить складною й багатогранною, до того ж вона пов'язана з використанням потенційно небезпечних засобів збройної боротьби: зброї, військової техніки та засобів активної оборони, основним призначенням яких є нанесення шкоди противнику. Усе це вимагає від кожного військовослужбовця твердого знання й точного дотримання заходів безпеки під час бойової підготовки та виконання бойових (службово-бойових) завдань як у повсякденній діяльності, так і за надзвичайних обставин.

Наша держава повсякчас приділяє увагу питанням підвищення безпеки дій військ, зменшенню ризиків виникнення катастроф і недопущення жертв як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення, що відображається у відповідних законах, постановах, наказах та інших керівних документах.

На підставі аналізу СВЕ, які виконано в ХНДІСЕ до сьогодні, щодо обставин виникнення досліджуваних випадків, пов'язаних з настанням тяжких наслідків, а саме: загибеллю людей, втратами озброєння та військової техніки, простежено тенденцію взаємозв'язку дій (бездіяльності) певних військових посадовців з дотриманням належного порядку використання АБТТ. Наведене свідчить про те, що запровадження ефективної методики визначення відповідності використання АБТТ у ВФ України тісно пов'язане з питанням відповідності порядку її експлуатації вимогам нормативних документів.

Особливістю цієї проблеми є те, що АБТТ складається з АБТТ, які мають суттєві відмінності — і за конструкцією, і за облаштуванням, і за призначенням, і за способом використання.

До автомобільної техніки належать транспортні засоби, прийняті на озброєння (забезпечення), а також ті, що перебувають на обліку у ВФ України, які використовують для перевезення особового складу і вантажів, а також перевезення і застосування під час руху чи на місці встановленого на них обладнання, механізмів тощо для виконання спеціальних робочих функцій.

С. 138—142.

¹ Охорона праці та безпека військової діяльності. С. 7.

До бронетанкової техніки належать: танки, самохідно-артилерійські установки (далі — САУ), бойові машини піхоти (далі — БМП), бойові машини десанту (далі — БМД), бронетранспортери (далі — БТР), бойові розвідувально-дозорні машини (далі — БРДМ), бойові розвідувальні машини (далі — БРМ), бойові броньовані автомобілі (далі — ББА) та мотоцикли, а також їх шасі, які використовують під монтаж засобів зв'язку й управління, озброєння та спеціальної техніки, технічних засобів і спеціального обладнання, тягачі й інші машини на шасі бронетанкової техніки, машини технічної допомоги, майстерні, ремонтно-евакуаційні машини на бронетанковій базі¹.

У випадках, коли стається надзвичайна ситуація (аварія) з АБТТ, здебільшого спостерігаються певні втрати (людські жертви, матеріальні збитки, руйнування споруд тощо). При цьому вважають, що негативна подія відбулася і ризик реалізовано практично. Нещасні випадки, ДТП, що пов'язані з використанням АБТТ, розподіляють на аварії та катастрофи.

Аварія — пошкодження, збитки майна або небезпечні події техногенного характеру, зокрема з АБТТ, що спричиняють тілесні ушкодження людям або створюють на окремій території загрозу їхньому життю чи здоров'ю. Катастрофа — велика за масштабом аварія з АБТТ, що призвела до тяжких (або незворотних) наслідків для людей, незалежно від пошкодження зразка. Пошкодження, здобуті військовослужбовцями під час використання різних видів АБТТ, визначають як транспортний травматизм.

Експертний досвід свідчить, що під час використання АБТТ головними причинами травм можуть бути:

- несправність матеріальної частини АБТТ;
- недостатнє знання особливостей рельєфу передбаченого маршруту руху;
- відсутність досвіду та навичок водіння (зокрема, у складі колони);
- незнання водіями (механіками-водіями) та старшими машин умовних сигналів і команд, що регулюють рух колони;
- недостатня навченість водіїв (механіків-водіїв) управління АБТТ;
- порушення правил розміщення особового складу під час перевезень;
- порушення водіями (механіками-водіями) правил дорожнього руху та дисципліни маршруту (перевищення швидкості, подвійний об'їзд, сон за кермом, вживання алкоголю).

Отже, діяльність командирів (начальників) ВФ України щодо недопущення надзвичайних ситуацій (аварій) АБТТ має бути спрямована на її правильне застосування, яке полягає у використанні АБТТ з дотриманням технічних норм і правил, що забезпечують нормальну роботу всіх агрегатів, систем і механізмів, а також виконання вимог безпеки в будь-яких умовах.

¹ Інструкція з автомобільного та бронетанкового забезпечення в Державній прикордонній службі України: затв. наказом МВС України від 09.07.2018 р. № 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-18> (дата звернення: 05.06.2020).

Техніку й озброєння слід використовуватися тільки за призначенням, у межах визначених річних норм витрат моторесурсів і затвердженого ліміту пального. За використання машин не за призначенням і витрату моторесурсів понад річні норми винних осіб притягають до відповідальності.

Під час виконання бойових (службово-бойових) завдань експлуатацію озброєння і техніки підпорядковано інтересам досягнення успіху в бою. Тому порядок використання й обслуговування АБТТ визначають командири, зважаючи на конкретні бойові завдання та відповідно до обстановки й указівок старших начальників. Під час бойових дій моторесурси витрачають за потребою.

У мирний час експлуатацію АБТТ організовують в інтересах виконання планів бойової підготовки частин і підрозділів. Для того щоб при цьому постійно забезпечувати високу боєздатність машин, їх використання регламентують річними нормами витрати моторесурсів, здійснюють строго за планом і за групами експлуатації.

Серед інших факторів, використання АБТТ в сучасних умовах вагомо впливає на результативність виконання бойових (службово-бойових) завдань ВФ та є критичним параметром їхньої успішності. При цьому питання раціонального використання матеріальних засобів ведення збройної боротьби не знімається навіть у бойових умовах ¹. Оцінка, з військової точки зору, сукупності показників якості виконання завдань з використанням АБТТ, показників витрат матеріальних засобів і ресурсу техніки, фактично приводить до оцінки ефективності використання техніки. Ухвалюючи рішення про виконання бойових (службово-бойових) завдань, будь-який командир (начальник) повинен врахувати ефективність використання АБТТ. Зі свого боку, оцінку ефективності використання АБТТ пов'язано з необхідністю прогнозування експлуатаційних показників її роботи, що безпосередньо залежать від умов експлуатації.

На практиці у військовій сфері за комплексну характеристику будь-якої технічної системи приймають її ефективність як міру доцільності варіантів рішень, пристосованих до умов експлуатації конкретного виду військової техніки. При цьому під поняттям ефективності функціонування системи розуміють властивість цієї системи виконувати покладені на неї функції із заданим рівнем якості протягом визначеного для неї періоду експлуатації.

Слід зазначити, що у військовій практиці (під час функціонування технічної системи) важливо враховувати вплив різноманітних технічних, дорожніх та атмосферно-кліматичних умов експлуатації АБТТ, а також так званого людського фактора. Як свідчить практика, майже 80 % усіх аварій і техногенних катастроф пов'язано з людським чинником. До людського

---

¹ Шаша І. К., Іванченко О. В., Іванченко А. О., Темніков В. О., Цебрюк І. В. Закономірність впливу сумарної витрати пального на зміну технічного стану автобронетанкової техніки//*Системи озброєння і військова техніка*: наук.-техн. журн. 2015. № 4 (44). С. 51—55.

фактора належать і дії (бездіяльність) певного військовослужбовця під час виконання ним службових обов'язків щодо використання АБТТ. Звісно, цілком виключити помилки людини неможливо. Водночас проблематика дослідження впливу цього фактора у взаємозв'язку з виникненням надзвичайних ситуацій (аварій, катастроф) АБТТ є складною структурно, що пов'язано як з його розмаїттям, так і з невизначеністю його елементів: сьогодні ця проблема далека від розв'язання.

Сучасні військові фахівці використовують критерій ефективності для комплексу «АБТТ — водій — умови експлуатації» (далі — *АБТТ-В-УЕ*) під час його бойового (службово-бойового) застосування, що за своєю природою є складним, багатофункціональним та ергатичним¹. При цьому фахівці зазначають, що оскільки розглянутий комплекс АБТТ-В-УЕ у процесі свого функціонування характеризується мінливістю значень параметрів, які мають випадковий характер і невизначеність станів його елементів, то під час його оцінки експерти застосовують імовірнісні показники та їх граничні значення. Імовірність успішного виконання завдання з використанням АБТТ є кількісною мірою зазначеної властивості комплексу АБТТ-В-УЕ і характеризує надійність АБТТ та дії водія (механіка-водія) як його елементів, а також імовірність впливу на цей комплекс чинників навколишнього середовища протягом певного періоду використання. У математичному вигляді визначення імовірності успішного виконання завдання з використанням АБТТ представлено такою формулою:

$$P_{\text{увз}} = P_{\text{абтт}}(t) \cdot P_{\text{в}}(t) \cdot P_{\text{уе}}(t),$$

де $P_{\text{абтт}}(t)$ — імовірність безвідмовної роботи зразка АБТТ як технічної системи; $P_{\text{в}}(t)$ — імовірність прийняття правильних рішень і їх реалізації водієм (механіком-водієм); $P_{\text{уе}}(t)$ — імовірність відсутності впливу небезпечних зовнішніх факторів під час використання.

Часова залежність властивостей, що визначають рівень надійності комплексу, зауважує можливість виникнення особливих ситуацій на всіх етапах певного періоду використання.

Аналіз наведеного вище критерію ефективності комплексу АБТТ-В-УЕ свідчить про його складність і багатофункціональність. Так, судовим військовим експертам для розв'язання низки питань, пов'язаних із визначенням причини настання досліджуваного випадку та з'ясуванням причиново-наслідкового зв'язку між причиною й діями (бездіяльністю) певних військових посадових осіб, необхідні знання про технічний стан АБТТ, дорожню обстановку та дії учасників події, механізм пригоди та

¹ У загальному випадку ергатична система — це складна ієрархічна система керування, у якій людина може брати участь на будь-якому рівні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%80%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0 (дата звернення: 05.06.2020).

її елементи (швидкість і траєкторію руху, відстань, пройдену зразком АБТТ за певні проміжки часу, інші просторово-динамічні характеристики пригоди, відповідність технічного стану об'єкта протипожежним нормам), що належить до основних завдань (компетенції) інженерно-технічних експертиз, а саме: автотехнічної, транспортно-трасологічної, стану доріг і дорожніх умов у місці події, пожежно-технічної, безпеки життєдіяльності.

Також, зважаючи на те, що під час виникнення надзвичайної ситуації (аварії, катастрофи) АБТТ здебільшого є певні втрати (людські жертви, матеріальні збитки, руйнування споруд тощо), потрібні дослідження у галузі автотоварознавчої та транспортно-товарознавчої експертиз. З метою визначення впливу людського чинника (а саме: індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотивотворчих чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій і станів; закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їх розвитку й індивідуальних властивостей) потрібні дослідження, що належать до основних завдань психологічної експертизи, та ін. При цьому слід погодитися з авторами публікації ¹ тому, що роль людського фактора полягає не в запобіганні катастрофічній ситуації, а в запобіганні небезпечній ситуації, тобто зводиться до усунення загрози безпечного використання АБТТ ВФ України. При цьому завдання експертів полягає у визначенні моменту часу перетворення одних транспортних ситуацій на інші, а також визначенні небезпечної транспортної ситуації (далі — НТС) або катастрофічної транспортної ситуації (далі — КТС), у якій задіяний людський фактор. За умови, що людський фактор задіяний в КТС, слід розглядати питання про зменшення наслідків, що утворилися під впливом цього фактора. За наявності людського фактора в умовах НТС слід розглядати питання про причини, які не запобігли ДТП. Тобто визначення ступеня впливу людського фактора на здійснення (реалізацію) відмови у спрацюванні механізму пригоди в момент виникнення НТС дає змогу визначити механізм події зі стійкими причиново-наслідковими зв'язками та з'ясувати безпосередню технічну причину спрацювання механізму події. Водночас динамічні перетворення одних транспортних ситуацій на інші допомагають розв'язати завдання щодо можливості запобігання пригоді ².

Як свідчить експертна практика проведення СВЕ у ХНДІСЕ, зазначені вище аспекти процесу використання АБТТ, зі свого боку, призводять до того, що часто виникають ситуації, коли можливість одного виду досліджень

¹ Батіг А. В., Кузишин А. Я. «Людський фактор» як основна причина залізнично-транспортних пригод//*Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. пр. Харків. 2019. Вип. 19. С. 326.

² Сокол Э. Н. Железнодорожно-транспортное происшествие и его механизм (судебная экспертиза. Элементы теории и практики): моногр. Львов: ПАИС, 2011. 376 с.

визначають за допомогою іншого, одного або кількох видів досліджень; коли окремі складові обставин ланцюга розвитку події (причинного зв'язку) хоча й можуть самостійно досліджувати різні фахівці, однак це вимагає в подальшому узагальнення шляхом спільної діяльності всіх або кількох фахівців, тобто експерти формулюють комплексний інтеграційний висновок. За цією ознакою СВЕ, у своїй основі, належать до комплексних експертиз.

Отже, СВЕ охоплюють багатогранний обсяг досліджень, які пов'язані із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки. Однією з важливих проблем є розроблення загальної методики розв'язання завдань комплексних досліджень, тобто вироблення загального алгоритму дій експертів різних спеціальностей у процесі кооперації їхніх спеціальних знань у формі комплексної експертизи. Поряд із цією проблемою існує й інша, тісно пов'язана з першою, а саме — виявлення й науковий аналіз граничних завдань судових експертиз. Особливістю процесу дослідження під час проведення комплексних експертиз щодо відповідності (невідповідності) порядку використання АБТТ ВФ України визначеним вимогам як у повсякденній діяльності, так і під час виконання бойових (службово-бойових) завдань, є спільність предметів і об'єктів для різних галузей знань, взаємне використання методів дослідження, термінологічного й понятійного апарату, у зв'язку з чим дослідження в межах різних родів і класів експертиз проводять експерти різних спеціальностей або вузької спеціалізації, які формують спільний висновок. Це свідчить про те, що такі дослідження мають комплексний характер.

Висновки. Використання АБТТ в сучасних умовах вагомо впливає на результативність виконання бойових (службово-бойових) завдань ВФ та є критичним параметром їхньої успішності.

Під час судово-експертних досліджень порядку використання АБТТ можливість одного виду досліджень визначають за допомогою іншого, одного або кількох видів досліджень; окремі складові обставин ланцюга розвитку події (причинного зв'язку) можуть самостійно досліджувати різні фахівці, однак це вимагає в подальшому узагальнення шляхом спільної діяльності всіх або кількох фахівців у вигляді комплексного інтеграційного висновку.

Людський чинник задіяний практично в усіх процесах функціонування системи використання АБТТ. Завдання судових експертів під час виконання судових військових експертиз щодо порядку використання АБТТ полягає в дослідженні ступеня впливу людського фактора на обставини й розвиток пригоди в моменти динаміки перетворення транспортних ситуацій.

Подальше формування СВЕ й методичного забезпечення більш повно задовольнить потреби слідчої та судової практики у розв'язанні питань щодо відповідності (невідповідності) порядку використання АБТТ ВФ

України визначеним вимогам як у повсякденній діяльності, так і під час виконання бойових (службово-бойових) завдань.

References

- Batih, A. V., Kuzyshyn, A. Ya. (2019). «Liudskyi faktor» yak osnovna prychyna zaliznychno-transportnykh pryhod. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*: zb. nauk. prats. Kharkiv. Vyp. 19 [in Ukrainian].
- Boiovyi statut mekhanizovanykh i tankovykh viisk Sukhoputnykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy. Chastyna II Batalion, rota. Zatverdzheno nakazom komanduvacha Sukhoputnykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy vid 30.12.2016 № 605; *Boiovyi statut mekhanizovanykh i tankovykh viisk Sukhoputnykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy*. Chastyna III. Vzvod, viddilennia, ekipazh. Zatverdzheno nakazom komanduvacha Sukhoputnykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy vid 25.05.2016 № 238; *Polozhennia z viiskovykh perevezhen zaliznychnym, morskym, richkovym ta povitriannym transportom*. Zatverdzheno Nakazom Ministerstva oborony Ukrainy vid 05.09.2013 № 595. Zareiestrovano v Ministerstvi yustytzii Ukrainy 26.09.2013 r. za № 1662/24194 [in Ukrainian].
- Danez, S., Saraiev, O. (2018). Mathematical modeling of speed change of vehicles at emergency braking. *Technology audit and production reserves*. № 3/1 (41).
- Instruktsiia pro poriadok vykorystannia avtomobilnoi ta bronetankovoi tekhniki v Derzhavni prykordonnii sluzhbi Ukrainy v myrnyi chas. Zatverdzheno Nakazom Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy 18.07.2017 № 595. Zareiestrovano v Ministerstvi yustytzii Ukrainy 08 serpnia 2017 r. za № 970/30838 [in Ukrainian].
- Instruktsiia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen i Naukovo-metodychni rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen. Pro vnesennia zmin do nakazu Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 08 zhovtnia 1998 roku № 53/5: nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 27.07.2015 № 1350/5. (2015). *Ofits. visnyk Ukrainy*. № 58. St. 1921 [in Ukrainian].
- Instruktsiia z avtomobilnogo ta bronetankovoho zabezpechennia v Derzhavni prykordonnii sluzhbi Ukrainy. Zatverdzheno Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy 09.07.2018 r. № 577. Zareiestrovano v Ministerstvi yustytzii Ukrainy 31 lypnia 2018 r. za № 886/32338 [in Ukrainian].
- Khazanovych, O. I. (2007). Systema materialno-tekhnichnoho zabezpechennia: retrospektyva rozvytku ta napriamy udoskonalennia. *Nauka i oborona*. № 1 [in Ukrainian].
- Kyviuk, V. S. (2006). Pohliady na formuvannia ta funktsionuvannia systemy materialno-tekhnichnoho zabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy. *Nauka i oborona*. № 2 [in Ukrainian].
- Polozhennia pro orhanizatsiiu ekspluatatsii bronetankovoho ozbroiennia ta tekhniki, inshoho maina nomenklatury bronetankovoi sluzhby Natsionalnoi hvardii Ukrainy. Zatverdzheno Nakazom Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy 19 hrudnia 2016 roku № 1313. Zareiestrovano v Ministerstvi yustytzii Ukrainy 17 sichnia 2017 r. za № 59/29927 [in Ukrainian].
- Romanchenko, I. S. (2007). Pohliady na rozvytok systemy materialno-tekhnichnoho zabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy. *Nauka i oborona*. № 4 [in Ukrainian].
- Saraev, A. V., Danec, S.V. (2019). Metody issledovaniia dorozhno-transportnykh proisshествii s ispolzovaniem sovremennykh avtomatizirovannykh sredstv. *Nauka i tekhnika*. T. 18, № 3. URL: <https://doi.org/10.21122/2227-1031-2019-18-3-256-26> (data zvernennia 05.06.19) [in Russian].

- Saraiev, O. and Gorb, Y. (2018). A Mathematical Model of the Braking Dynamics of a Car. *SAE Technical Paper* 2018-01-1893.
- Severyn, O. P., Bohomaz, V. M., Borenko, M. V., Loza, V. H., Kramar, I. Ye., Shap-tala, O. I. (2018). *Okhorona pratsi ta bezpeka viiskovoi diialnosti: navchalnyi posibnyk*. Dnipropetr. nats. un-t zalizn. transp. im. akad. V. Lazariana. Dnipro [in Ukrainian].
- Shasha, I. K., Ivanchenko, A. O., Temnikov, V. O., Tsebruk, I. V. (2015). Udoshkonalennia matematychnoi modeli zminy tekhnichnoho stanu avtobronetankovoi tekhniky. *Nauka i tekhnika Povitrianykh Syl Zbroinykh Syl Ukrainy: nauk.-tekhn. zhurn.* Vyp. 4 (21) [in Ukrainian].
- Shasha, I. K., Ivanchenko, O. V., Ivanchenko, A. O. ta in. (2015). Zakonomirnist vplyvu sumarnoi vytraty palnogo na zminu tekhnichnoho stanu avtobronetankovoi tekhniky. *Systemy ozbroiennia i viiskova tekhnika: nauk.-tekhn. zhurn.* № 4 [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2004). *Teoriia i metodolohiia kompleksnoi ekspertyzy kon-taktno-slidovoi vzaiemodii ob'ektiv: monohrafiia*. Kharkiv: Hryf [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2006). Zahalna teoriia sudovoi ekspertyzy yak osnova met-odolohii provedennia kompleksnykh sudovo-ekspertnykh doslidzhen. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy.* № 3(46) [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2016). *Kompleksni sudovo-ekspertni doslidzhennia: teoriia ta praktyka: monohrafiia*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Sokol, E. N. (2011). *Zheleznodorozhno-transportnoe proisshestvie i ego mekhanizm (sudebnaia ekspertiza. Elementy teorii i praktiki): monografiia*. Lviv: PAIS [in Ukrainian].
- Statut vnutrishnoi sluzhby Zbroinykh Syl Ukrainy, zatverdzhnyi zakonom Ukrainy vid 24.03.1999 № 548-XIV (Redaktsiia vid 11.06.2017)* [in Ukrainian].
- Yevtiukov, S.A., Vasyliiev, Ya.V. (2004) *Rassledovanie i ekspertiza dorozhno-transportnykh proisshestvii: monografiia*. Sank-Peterburg: Izdatelstvo DNK [in Russian].

**И. В. Богданюк, В. Т. Чупрун, В. А. Устименко,
М. Ю. Шипилов, В. Ф. Чернюк**

КОМПЛЕКСНЫЕ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОРЯДКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АВТОМОБИЛЬНОЙ И БРОНЕТАНКОВОЙ ТЕХНИКИ ВОИНСКИХ ФОРМИРОВАНИЙ

Отмечено, что решение одной из основных задач судебных военных экспертиз — установление обстоятельств, повлекших тяжкие последствия (а именно: гибель людей, потеря вооружения и военной техники), требует комплекса инженерно-технических, криминалистических, товароведческих и других экспертных исследований, связанных в своей основе с исследованием порядка использования автомобильной и бронетанковой техники военных формирований Украины.

Обращено внимание на то, что актуальность данной публикации связана с дефицитом научно-методического обеспечения проведения комплексных судебно-экспертных исследований, связанных с исследованием

порядка использования автомобильной и бронетанковой техники военных формирований Украины.

Цель статьи — определение особенностей комплексных судебно-экспертных исследований по установлению соответствия (несоответствия) использования АБТТ военных формирований Украины установленным нормам.

Приведены особенности комплексного установления соответствия (несоответствия) использования автомобильной и бронетанковой техники военных формирований Украины установленным требованиям как в повседневной деятельности, так и при выполнении боевых (служебно-боевых) задач.

Акцентируется, что судебным военным экспертам для решения ряда вопросов, связанных с выяснением причины наступления исследуемого случая и установлением причинно-следственной связи между причиной и действиями (бездействием) определённых военных должностных лиц, необходимы знания, относящиеся к основным задачам (компетенции) инженерно-технических экспертиз, а именно: автотехнической, транспортно-трассологической, состояния дорог и дорожных условий на месте происшествия, пожарно-технической, безопасности жизнедеятельности.

Исходя из того, что при возникновении чрезвычайной ситуации (аварии, катастрофы) АБТТ, как правило, имеются определённые потери (человеческие жертвы, материальный ущерб, разрушение сооружений и т. п.), необходимы исследования в области товароведческой и транспортно-товароведческой экспертиз. С целью определения влияния человеческого фактора (а именно: индивидуально-психологических особенностей, черт характера, ведущих качеств личности; мотиваторческих факторов психической жизни и поведения; эмоциональных реакций и состояний; закономерностей протекания психических процессов, уровня их развития и индивидуальных её свойств) нужны исследования, относящиеся к основным задачам психологической экспертизы, и др.

Особенностью процесса исследования при проведении комплексных экспертиз по установлению соответствия (несоответствия) порядка использования автомобильной и бронетанковой техники военных формирований Украины установленным требованиям как в повседневной деятельности, так и при выполнении боевых (служебно-боевых) задач является общность предметов и объектов для различных областей знаний, взаимное использование методов исследования, терминологического и понятийного аппарата, в связи с чем исследования в рамках различных родов и классов экспертиз проводят эксперты разных специальностей или узкой специализации, которые формируют общий вывод. Это указывает на то, что такие исследования носят комплексный характер.

Ключевые слова: судебная военная экспертиза, комплексные судебно-экспертные исследования, использование автомобильной и бронетанковой техники.

I. Bogdanyuk, V. Chuprun, V. Ustimenko, M. Shipilov, V. Chernyuk

**COMPREHENSIVE FORENSIC EXAMINATIONS
ON THE USE OF MILITARY FORMATIONS' AUTOMOTIVE
AND ARMORED VEHICLES**

It is indicated that solving one of the main tasks of forensic military examinations – the establishment of the circumstances that resulted in grave consequences, namely: deaths, loss of armament and military technology, requires to introduce a complex of engineering, forensic, commodity and other forensic examinations which are connected at their core with the study of the use procedure of Ukrainian military formations' automotive and armoured vehicles.

It is noted that the relevance of this publication is connected with a lack of scientific and methodological support for conducting a comprehensive forensic examination related to the study of the use of Ukrainian military formations' automotive and armored vehicles.

The article purpose is to define the peculiarities of a comprehensive forensic examinations as to the establishment of the conformity (nonconformity) of the procedure for using Ukrainian military formations' automotive and armored vehicles in compliance with the established standards.

The peculiarities of a comprehensive establishment of the conformity (nonconformity) of the procedure for the use of Ukrainian military formations' automotive and armored vehicles with the established requirements both in everyday activities and while performing combat (on duty and combat) missions are outlined.

It is indicated that forensic military experts need to obtain knowledge related to the main tasks (expertise) of forensic engineering examinations, namely: automotive, transport and trace evidence, state of roads and road conditions at the scene, fire-technical, life safety, for the solution of a number of issues related to determining the cause of the investigated case and establishing a cause and effect relationship between the cause and actions (inaction) of certain military officials.

Based on the fact that in the event of an emergency (accident, catastrophe), while using automotive and armored vehicles, as a rule, there are certain losses (human victims, material damage, destruction of buildings, etc.), research in the field of commodity examination and evaluation of car damage is needed to be carried out. In order to determine the influence of the human factor (namely: individual psychological characteristics, character traits, dominant personality traits; motive factors of mental life and behavior; emotional reactions and conditions; patterns of mental processes, the level of their development and their

individual properties), examinations that belongs to the main tasks of forensic psychology has to be conducted.

The peculiarity of the research process when conducting comprehensive examinations on the establishment of conformity (nonconformity) of the procedure for using Ukrainian military formations' automotive and armored vehicles according to the accepted requirements both in everyday activities and while performing combat (on duty and combat) tasks is the community of subjects and objects for various fields of knowledge, mutual use of research methods, terminological and conceptual apparatus, in connection with which examinations are conducted within the framework of various kinds and classes of examinations by forensic experts of different specialties or narrow specialization, who form a general conclusion. This indicates that such kinds of examinations are comprehensive.

Keywords: military forensic examination, comprehensive forensic examination, use of automotive and armored vehicles.

Надійшла до редколегії 23.06.2020

Богданюк І. В., Чупрун В. Т., Устименко В. А., Шипілов М. Ю., Чернюк В. Ф. Комплексні судово-експертні дослідження порядку використання автомобільної та бронетанкової техніки військових формувань//*Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр./редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2020. Вип. 21. С. 600—614. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_43.*